El refugi, un hort comunitari contra l'especulació urbanística i la desmemòria a Sants-Badal

CARLA BENITO :: 15/06/2021

La passada tardor, un grup de veïnes van ocupar un solar situat al carrer de Juan de Sada, al barri barceloní de Sants-Badal.

El barri més densament poblat de Barcelona només compta amb un espai verd. Una Modificació del Pla General Metropolità del 1996 i la posterior venda d'uns terrenys a capital privat el 2011, va ser el detonant perquè el veïnat s'organitzés. El símbol de la lluita és un hort popular a la finca on hi ha un dels primers refugis antiaeris de la Guerra Civil espanyola costejat amb diners públics

La passada tardor, un grup de veïnes van ocupar un solar situat al carrer de Juan de Sada, al barri barceloní de Sants-Badal. Es tractava d'una finca abandonada i desatesa des de fa molts anys que ara, amb el nom d'El Refugi, dona cabuda a un hort urbà i una zona de lleure i descans. Més enllà dels usos actuals, la complexitat de l'espai i la necessitat de donar vida a la zona venen de lluny.

Situat ben a prop de la rambla de Badal, en una zona que moltes veïnes consideren degradada, el subsol de la finca oculta el primer refugi antiaeri sufragat amb diners públics a la ciutat de Barcelona, construït durant la Guerra Civil espanyola. A banda, el barri esperava des de l'any 1976 un pla de reurbanització que pretenia sumar espai verd a Sants-Badal, que només compta amb una única plaça en tota la seva extensió. Tot i ser aprovat aleshores, el pla mai es va implementar i l'any 1996 va veure's truncat per l'aprovació d'una Modificació del Pla General Metropolità (MPGM). Aquesta modificació va provocar que el 2011 s'aprovés un nou pla urbanístic anomenat "Nou eix cívic Sants-Badal", que compren des del carrer de Violant d'Hongria fins al carrer de Sants. L'aprovació va passar per uns pressupostos participatius, però des del veïnat es denuncia que es van tancar abans que les veïnes poguessin ni tan sols opinar.

Abans d'això, l'any 2008, l'Ajuntament de Barcelona havia comprat al Ministeri de Defensa un solar al carrer de Roger per més de sis milions d'euros, amb l'excusa que serviria per regenerar el barri. Finalment, en l'actualitat, en aquest espai es pot trobar un Centre d'Atenció Primària que es va aconseguir després d'anys de reclamacions. Així i tot, les veïnes van veure com, en la nova MPGM, les dues zones verdes contemplades l'any 1976 queien a favor de dos grans propietaris: Germans Fisas Bosch SLU d'una banda, i l'empresa Ferros Herms, de l'altra.

Deu anys d'incertesa sobre el solar

Així, amb la MPGM de 1996 i el pacte aprovat l'any 2011, la zona perdia els dos espais verds que contemplava el pla de 1976 i es quedava tan sols amb una petita rambla que, a més, tindria 32 metres d'ample per "així poder edificar més alt". Per poder aprovar el pla, a més, es va canviar la requalificació de les zones verdes a construïbles i es va fixar que alguns

edificis haurien de canviar la seva ubicació per cedir terreny públic a canvi del privat. Cal destacar que l'arquitecta encarregada de la urbanització de la rambla, dels trams verds durant el seu recorregut i les voreres era Cristina Maragall, filla de l'exalcalde de Barcelona i expresident del govern autonòmic català Pasqual Maragall.

"Vam començar primer a fer una neteja més general, després vam fer la part de l'hort i vam preparar un espai amb joguines per a les criatures", explica una de les impulsores d'El Refugi|ÀLEX LOSADA

Tomàs Gisbert, anterior portaveu de la plataforma Salvem Juan de Sada i encara vinculat a la lluita veïnal, explica que l'Ajuntament va donar "tot el pla lligat", sense possibilitat d'intervenció per part de les veïnes. Va ser aleshores quan va començar la seva "revolta". Entre altres aspectes, assenyala que es va redactar el pla sense tenir en compte que la Masia Can Fisas, al carrer de Fisas, està catalogada com a element patrimonial, ni que sota la zona hi havia el refugi antiaeri tipificat amb el número 1.513. El veïnat va rescatar els plànols d'aquest equipament d'autodefensa de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i totes les factures que documenten el procés de construcció per demostrar-ho i aturar el pla, però les reunions amb l'aleshores regidora Inma Moraleda (PSC) no paraven de dilatar-se en el temps, segons que expliquen. Després de reivindicar durant un parell d'anys que es fes un estudi i, a més, poder baixar al refugi i comprovar-ne l'estat, ho van aconseguir. Com a resultat, i també conseqüència dels canvis en el color polític del govern de la ciutat –que va passar de ser de Jordi Hereu a Xavier Trias–, i de les conseqüències de la crisi econòmica, tot va quedar aturat.

"L'Ajuntament volia arreglar urbanísticament tot això, però sense posar-hi ni un duro. Aleshores en comptes de fer una reforma, el que fa és iniciar un projecte urbanístic en el qual els promotors són privats, marcant que aquests seran els qui pagaran la urbanització del carrer", explica Gisbert, que afegeix que "això vol dir que l'adquisició els havia de donar beneficis per poder urbanitzar". Fins avui, cap de les dues societats propietàries dels terrenys ha dut a terme cap moviment. A Ferros Herms sembla que no els interessa perquè la fàbrica que exploten segueix funcionant: "Es dediquen a fer ferro, no a fer promocions immobiliàries i no tenen cap mena d'interès a tirar-ho endavant", apunta Gisbert. En canvi, per a Germans Fisas Bosch SL, que podria semblar en un inici més interessat, el veïnat no entén per què no fa cap moviment.

> **L'abril del 2018, Salvem Juan de Sada va fer una primera incursió a l'espai per pintar un mural i plantar vegetació. L'acció, però, no va perdurar**

L'empresa de Germans Fisas va adquirir els terrenys i van complir tots els terminis estipulats per entregar els plànols, el projecte d'urbanització, van participar també a la junta de compensació… Però tot i això no ha mogut res. Ni tan sols comptant que al seu solar hi havia una sèrie de naus deteriorades que s'estaven ensorrant. Després que la plataforma Salvem Juan de Sada es mobilitzés en diverses ocasions i es presentés a l'Ajuntament de Barcelona assenyalant que l'edifici, amb tota la teulada feta d'uralita, s'estava ensorrant, finalment van aconseguir el seu enderrocament, no sense haver hagut

de trucar abans als Bombers en alguna ocasió denunciant despreniments i de denunciar el cas al síndic de greuges.

Amb un estira-i-arronsa amb l'Ajuntament i contra la Modificació del Pla General Metropolità, finalment va ser l'any 2017 quan va quedar buit el solar, tot i que seguia sent propietat de Germans Fisas. Va ser uns mesos després, l'abril del 2018, quan Salvem Juan de Sada van fer una primera incursió a l'espai per pintar un mural i plantar vegetació. L'acció, però, no va perdurar. A la tardor del 2020, una nova acció, que aglutinava gent de les anteriors mobilitzacions i noves activistes, van prendre el relleu de la del de 2018 i va okupar el solar.

Hort urbà que dona vida i confronta el pla urbanístic

Tomàs Gisbert assenyala que l'únic que esperen ara és que l'Ajuntament de Barcelona tiri enrere la MPGM i es torni a un pla semblant al del 1976: dues places o bé un espai obert, però llum i aire, en definitiva, que ressegueixi totes les façanes mitjaneres i respecti la via romana que creua la zona. Tocant a la rambla de Badal, hi ha una petita plaça d'on neix el carreró de les Ànimes. Aquest, amb el seu traçat sinuós, segueix el rastre d'una antiga via romana que s'estima que té més de 2000 anys. Una via que segueix pel carrer d'en Blanco i fins al carrer del Sant Crist.

Així, comptant amb tot el passat històric que amaga la zona des d'època romana fins a la Guerra Civil, i la gairebé nul·la quantitat de zones verdes al barri, moltes veïnes celebren que s'hagi iniciat el projecte d'espai comunitari El Refugi. Aina Sans, membre d'El Refugi, explica que, a causa de l'abandonament del terreny, un grup de persones van contactar amb l'Associació de Veïns i Veïnes de la zona i van decidir reenganxar la idea d'okupar l'espai per defensar-lo. Durant les primeres setmanes dins, van dedicar-se a netejar el terreny i Sans recorda que s'anava ja amb la idea preestablerta de crear un hort, però també generar un espai de trobada on pogués venir des de gent adulta a criatures.

> **Aina Sans, membre del col·lectiu impulsor d'El Refugi, recorda que s'anava ja amb la idea preestablerta de crear un hort, però també de generar un espai de trobada on pogués venir des de gent adulta a criatures**

Amb el projecte en ment, es va organitzar una assemblea oberta on es van decidir què es faria a cada espai i com es repartirien les tasques i les comissions de feina i que, més enllà de mantenir el solar, també es preocuparien de posar en marxa una estratègia de comunicació o de pensar en com reformular el pla urbanístic que afecta la zona. Les jornades de treball es duen a terme els diumenges i cada dimecres té lloc una assemblea. La idea, comenta Aina Sans, és obrir cada dia de 10 del matí a 10 de la nit, encara que no hi hagi ningú a l'espai, perquè la gent pugui passar quan vulgui. Ara es poden plantejar això perquè ja tenen el terreny més preparat: "Vam començar primer a fer una neteja més general, després vam fer la part de l'hort i vam preparar un espai amb joguines per a les criatures". A banda, com que es tracta d'un solar on hi toca molt el sol, l'última tasca que s'ha dut a terme per donar-hi més vida és instal·lar-hi una pèrgola, atès que es pretén que

sigui una plaça oberta al públic. Sans assenyala que cal que hi hagi una assemblea que s'ocupi del manteniment o de fer petites coses noves com posar una cistella per jugar a bàsquet o estar vetllant per la qüestió dels subministraments, però es procura que això no xoqui amb el fet que sigui un espai totalment obert.

De l'hort al consistori

La Cathy, per exemple, és una de les veïnes de la zona que s'ha apropat a l'espai arran del naixement de l'hort. Ella comenta que no entenia a què venia el moviment, però en veure els motius i pensar des de feia temps amb impotència sobre la deixadesa del barri s'ha decidit a incorporar-se a El Refugi. La seva tasca es desenvolupa dins de la comissió que pensa estratègies contra el Pla Urbanístic. I és que valora que "el barri de Sants-Badal és un barri amb baix sentit de la identitat i de pertinença". I és per aquest motiu que creu que la gent no sap res del projecte del pla urbanístic ni tampoc que Sants-Badal és el barri més densament poblat de Barcelona i el que té menys equipaments públics.

Així, la Cathy va endinsar-se en el projecte, i amb altres companyes, va aconseguir que fins a cinquanta persones s'hi apropessin. Ara, parlant-ho i coordinant-ho amb Alfredo Martínez, el president de l'Associació de Veïns i Veïnes de Badal, Brasil i la Bordeta, estan intentant forçar una negociació amb el districte.

Les jornades de treball es duen a terme els diumenges i cada dimecres té lloc una assemblea. La idea, comenta Aina Sans, és obrir cada dia de 10 del matí a 10 de la nit|ÀLEX LOSADA

Martínez assenyala que, des de l'associació veïnal de Badal, celebren la iniciativa d'aquest grup de veïnes que reprèn el missatge de l'antiga coordinadora per reivindicar el Pla General Metropolità del 1976. Des de l'associació, van convocar les veïnes per informar sobre què s'ha fet fins ara: "Fa molts anys que batallem d'una manera o una altra", apunta Martínez. És ell també qui denuncia que els acords es van prendre entre l'Ajuntament, el govern català i particulars i que ningú va tenir en compte les veïnes.

Explica també que les veïnes es troben animades per seguir lluitant perquè creuen que hi ha la possibilitat d'aturar el pla. "Aquests senyors", diu, referint-se a l'empresa dels Germans Fisas, "tenen permís d'edificació, però tot i tenir dret a fer-ho, no volen tirar endavant la construcció dels pisos…". Sobre això, la Cathy creu que el projecte de construcció no comença perquè cal tornar a fer tot el clavegueram i aixecar murs de contenció per no danyar el refugi i "això és altament costós". Però com assenyala Alfredo Martínez, "no sabem quant de temps aguantaran així i el problema vindrà si apareix de cop un fons de diners que els compri els permisos d'edificació als propietaris i tiri endavant el projecte tal com està aprovat fins ara".

> **"El problema vindrà si apareix de cop un fons de diners que els compri els permisos d'edificació als propietaris i tiri endavant el projecte tal com està aprovat fins ara", apunta el president de l'AV de Badal, Alfredo Martínez**

Una de les idees del moviment veïnal per evitar que això passi és demanar repetidament cites amb els responsables institucionals. Així, a l'última reunió que, com explica la Cathy, es va mantenir des de l'espai El Refugi amb l'Associació de Veïnes i Veïns, es van actualitzar les demandes: el pla del 1976 amb un espai verd per al barri, però també que es respecti l'hort urbà, que es recuperi el refugi antiaeri i que es faci un centre d'interpretació. Tot, perquè a l'entendre de la Cathy, "el barri està caient a trossos i fa molta vergonya. No hi ha un lloc de reunió ni convivència i això fa que la gent no es vinculi", afegeix.

Des de l'associació veïnal de Badal s'ha posat en contacte la comissió de lluita contra el pla urbanístic d'El Refugi amb la presidència de la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona. "Pensaven que des del 2011 que es va aprovar ja ho haurien edificat…", comenta la Cathy. A través de la FAVB que l'espai està intentant mantenir una reunió amb la tinent d'alcalde d'urbanisme, Janet Sanz. Segons que es comenta des de l'espai, l'Ajuntament compta amb tres propostes per replantejar el pla urbanístic de Sants-Badal, "però de moment no ha mogut res".

Conservar els refugis a la ciutat, lluitar per la memòria

El refugi que es troba a la zona de Juan de Sada és el número 1.513. La majoria de refugis antiaeris construïts durant la Guerra Civil espanyola van sorgir de la iniciativa popular, però aquest va ser dels primers que va sufragar amb diners públics l'Ajuntament de Barcelona. Les veïnes fins i tot van aconseguir trobar les factures. El soterrani s'estén des de l'avinguda Madrid fins al carrer de Roger i compta amb cinc entrades: alguna volta i algunes entrades a través d'escales de ferro a les boques de clavegueram.

Des de l'associació veïnal de Badal s'ha posat en contacte la comissió de lluita contra el pla urbanístic d'El Refugi amb la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB)|ÀLEX LOSADA

Amb la proposta del PGM de 1976, on es creaven dues places, es va proposar que, a banda d'habilitar una entrada al refugi, es busquessin trets per reconèixer-lo. Tomàs Gisbert explica que l'enginyer que va firmar el disseny bàsic usat per a la construcció de tots els refugis no té cap mena de reconeixement de la ciutat de Barcelona. El seu nom és Ramon Perera i la proposta del veïnat és que ocupi el nomenclàtor d'una de les dues places. "Perera –segueix Gisbert– va fer tot això i després de la guerra va exiliar-se a Anglaterra, on va oferir tota la seva experiència durant la Segona Guerra Mundial, però no li van fer cas. Li van dir que això d'amagar-se sota terra minvava la moral".

> **La majoria de refugis antiaeris construïts durant la Guerra Civil espanyola van sorgir de la iniciativa popular, però el de Juan de Sada va ser dels primers que es va sufragar amb diners públics de l'Ajuntament de Barcelona**

Per altra banda, Gisbert narra que molts d'aquests refugis es van fer amb la idea de poder-se aprofitar després com a part del sistema de clavegueram. I destaca, a més de Perera, la figura de Manel Muñoz, que va ser regidor d'urbanisme durant la guerra, venia de la CNT i

era també el president de la junta de defensa passiva del moment. “No pot ser que una persona que ha salvat milers de vides de barcelonins amb el seu treball no tingui cap carrer o plaça que preservi la seva memòria”, apunta Gisbert. I afegeix: “amb això també estem reivindicant un regidor de l’Ajuntament de Barcelona… Que al final va ser cosa dels dos: un per dissenyar-ho i l’altre per impulsar la seva construcció”.

Així, la proposta veïnal implica construir una entrada al refugi amb el seu centre d’interpretació corresponent. L’Ajuntament ja ha verbalitzat que el conservarà, però les veïnes argumenten que “si no s’hi pot accedir, quina gràcia té?”. Alfredo Martínez defensa així que es construeixi una nova claveguera per desviar totes les aigües brutes i que es preservi el refugi, que està “molt ben preservat i molt ben fet”. En tot cas, el moviment veïnal defensa que els elements per seguir els consells de les veïnes hi són, però un conflicte que dura des de 1976 no es podrà resoldre d’un dia per l’altre sense la participació activa del barri.

https://directa.cat/el-refugi-un-hort-comunitari-contra-lespeculacio-urbanistica-i-la-desmemoria-a-sants-badal-badal/

---

https://ppcc.lahaine.org/el-refugi-un-hort-comunitari